

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ
ΙΑΤΡΟΣ-ΙΣΤΟΡΙΟΔΙΦΗΣ

Ο ΛΑΡΙΣΑΙΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΟΥΜΑΣ (1777-1836)

Γιὰ τούς Λαρισαίους εἶναι ἀρκετά οἰκεῖο τὸ ὄνομα Κωνσταντῖνος Κούμας, ἀφοῦ ἕνας ἀπὸ τίς κεντρικότερους δρόμους τῆς πόλης μας, καί μάλιστα ἀπὸ τούς παλαιότερους, φέρει τὸ ὄνομά του, ἐνῶ ἡ Κεντρική πλατεία Μιχαήλ Σάπκα κοσμεῖται ἀπὸ τὸ 1930 μέ τὴν προτομή του. Ὅμως ἐλάχιστοι γνωρίζουν ποιός πραγματικά ἦταν ὁ Κωνσταντῖνος Κούμας καί ἀκόμα γιατί ἡ Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη τῆς Λάρισας φέρει τὸ ὄνομα τοῦ συντοπίτη λόγιου τῶν προεπαναστατικῶν χρόνων. Ὑπῆρξε ἕνας ἀπὸ τούς σπουδαιότερους «Διδασκάλους τοῦ Γένους», ὁ ὁποῖος ἐργάσθηκε μέ ἀκατάβλητο σθένος γιὰ τὴν πνευματική ἀφύπνιση τοῦ ὑπόδουλου ἑλληνισμοῦ. Ἱστορικά εἶναι γνωστή ἡ λογιοσύνη καί ἡ πνευματική κατάρτιση τοῦ σημαντικοῦ αὐτοῦ Λαρισαίου. Τὸ τεράστιο συγγραφικό του ἔργο καί ἡ πλούσια ἐκπαιδευτική του δράση στὸν τομέα τῆς παιδείας, προετοίμασαν πνευματικά τὴ γενιά τῶν Ἑλλήνων, αὐτὴ πού πραγματοποίησε τὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1821.

Τὸ κείμενο πού θά ἀκολουθήσει ἔχει σάν ἀποκλειστικό σκοπὸ νά προβάλει τὸν Κωνσταντῖνο Κούμα ὡς Λαρισαῖο. Ἀπὸ τὰ βιογραφικά του στοιχεῖα θά σταθούμε περισσότερο μόνο σέ ἐκεῖνα πού ἔχουν σχέση μέ τὴν πόλη μας. Τὴ συμβολή του στὴ δημιουργία τοῦ πνευματικοῦ κινήματος πού ὀνομάσθηκε Νεοελ-

ληνικός Διαφωτισμός έχουν κατά καιρούς αναλύσει έμβριθεις ιστορικοί, τήν ικανότητα τών όποίων προσωπικά στεροϋμαι. Ό ίδιος φρόντισε στόν 12ο τόμο τοϋ μνημειώδους έργου του «*Ιστορία τών ανθρωπίνων πράξεων από τών αρχαιοτάτων χρόνων έως τών ήμερών μας. Έκ παλαιών άπανθισθεισαι, καί τά νεώτερα εξ άρίστων Γερμανών ιστοριογράφων έλευθέρως μεταφρασθεισαι*» νά γράψει τήν αυτοβιογραφία του μέχρι τό 1832, χρονολογία έκδοσης τοϋ πολύτομου βιβλίου του στή Βιέννη. Εΐναι γραμμένη σέ τρίτο πρόσωπο, δηλαδή σάν νά τό έγγραψε κάποιος άλλος, σέ γλώσσα άπλη καί κατανοητή. Καταλαμβάνει τίς σελίδες 583-599 καί προσωπικά πιστεύω ότι θά πρέπει ή βιογραφία του νά διδάσκεται στή Σχολεία τής περιοχής μας τουλάχιστον.

Θά ξεκινήσουμε ένα νοερό ταξίδι στό χρόνο μέ άφετηρία τήν 26η Σεπτεμβρίου 1777, ήμερομηνία γέννησης τοϋ Κούμα στόν Τρανό Μαχαλα τής Λάρισας. Τρανός μαχαλας κατά τή τουρκοκρατία όνομαζόταν ή συνοικία τοϋ Άγίου Άχιλλίου. Έκτεινόταν κυρίως στό Λόφο τής Άκρόπολης, αυτόν πού σήμερα όνομάζουμε Φρούριο καί ήταν κυρίως χριστιανική συνοικία. Πατέρας του ήταν ό Μιχαήλ Άναστασιου Κούμας, ένας εύκατάστατος γουναράς τό έπάγγελμα, μπτέρα του μιά άπλή γυναίκα, ή Άβραμική.

Η Γενή Σεχίρ, όπως όνομαζόταν ή Λάρισα από τούς Όθωμανούς, κατοικούσαν εκείνη τήν περίοδο από Τούρκους «*μισόχριστους καί εις άκρα θηριώδεις*», όπως τούς περιγράφουν οι Διηγητές (Γρηγόριος Κωνσταντάς-Δανιήλ Φιλιππίδης) στή «*Νεωτερική Γεωγραφία*» πού έκδόθηκε εκείνη τήν περίοδο (1791). Οι γονεις του, επειδή ήταν άγόρι, τόν ειχαν εγκλειστο, φοβούμενοι μήπως τόν συλλάβουν καί τόν κατατάξουν στό σώμα τών Γενίτσαρων. Γι' αυτό καί μέχρι τήν ήλικία τών δέκα ετών δέν ειχε πάει καθόλου στό σχολείο, ούτε καν στήν εκκλησία. Έτσι καί άλλως σχολείο καί χριστιανικός ναός δέν υπήρχαν στήν πόλη από τό 1769 μέχρι τό 1794, για 25 ολόκληρα χρόνια. Ό μοναδικός ναός τής Λάρισας, ό Άγιος Άχιλλιος, καί τό επίσης μοναδικό ελληνικό σχολείο, ειχαν καταστραφεί από τόν μανόμενο μουσουλμανικό όγλο τό 1769 ως αντίποινα κατά τή διάρκεια τών Όρλωφικών. Οι χριστιανοί τής πόλης κατά τό διάστημα αυτό εκκλησιάζονταν αναγκαστικά είτε στήν έξοχική Άγία Μαρίνα, εκκλησία τότε τοϋ οικισμού Καλύβια ή σέ πλησιόχωρους οικισμούς, όπως ή Νίκαια.

Τά προτερήματα τά όποια στόλιζαν τόν Κούμα από νεαρή άκόμα ήλικία, ήταν πολλά. Άν καί ειχε εύθραυστη υγεία, εξ άπαλων ονύχων εδειχνε ότι ήταν προορισμένος για νά ανέλθει σέ ανώτερα πνευματικά αξιώματα. Τό 1787 έπληξε τή Λάρισα επιδημία πανώλης, ή όποία ήταν τόσο σοβαρή, ώστε ανάγκασε τήν

οικογένεια νά μετακομίσει προσωρινά στον Τύρναβο. Ὁ Κούμας ἦταν τότε 10 ἐτῶν. Ἐπειδή ἐκεῖ τό χριστιανικό στοιχεῖο ὑπερεῖχε, ὁ τουρκικός ζυγός ἦταν ἐλαφρότερος. Περιγράφεται ὅτι ὁ Τύρναβος εἶχε τότε ἐν λειτουργία ἑπτὰ χριστιανικούς ναούς καί μόνο δύο μουσουλμανικά τζαμιά, ὁ δέ μητροπολίτης Λαρίσης ἔμεινε γιά μεγάλα χρονικά διαστήματα στον Τύρναβο, μακριά ἀπό τήν ἔδρα του τή Λάρισα. Ἐδῶ ὁ μικρός Κούμας κατόρθωσε νά μάθει τά πρῶτα του γράμματα.

Οἱ γονεῖς του, ἀντιλαμβάνόμενοι τή φιλομάθειά του, τόν ἐμπιστεύθηκαν τό 1790 νά μαθητεύσει γιά ἕξι χρόνια κοντά στον περίφημο ἱεροδιδάσκαλο τοῦ Τυρνάβου Ἰωάννη Πέζαρο, τόν Σωκράτη τοῦ Τυρνάβου, ὅπως τόν ὀνόμαζαν. Ὅταν ἄρχισε τά μαθήματα, ὁ Κούμας ἀναφέρει ὅτι «ὁ δάσκαλος τοῦ φάνηκε ἄγγελος μᾶλλον παρά ἄνθρωπος». Τό διάστημα αὐτό τῆς μαθητείας του κοντά στον Πέζαρο ἀπεδείχθη τόσο ἀποφασιστικό γιά τήν πνευματική του συγκρότησι, ὥστε προσδιόρισε ὀλοκληρωτικά τή μετέπειτα ζωή του.

Ἐπιστρέφοντας τό 1796 στή Λάρισα, μέ τήν προτροπή τῶν γονέων του, ἔκανε ὑπακοή στήν πρότασι τοῦ μητροπολίτη Λαρίσης Διονυσίου Καλλιάρχη καί σέ ἡλικία 19 ἐτῶν τόν ἀκολούθησε στήν Κωνσταντινούπολι, μέ προοπτική νά ὑπηρετήσει ὡς γραμματικός στήν ἡγεμονική αὐλή τοῦ μεγάλου διερχόμενου τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, Κωνσταντίνου Ὑψηλάντη. Ἡ πορεία αὐτή τῶν εὐφυῶν νέων πρὸς τήν Κωνσταντινούπολι φαίνεται ὅτι ἦταν κάτι συνηθισμένο τήν ἐποχή ἐκείνη, γιὰ ἕναν περίπου αἰῶνα πρῖν, τό 1691, ὁ Ἀλέξανδρος Ἑλλάδιος ὁ Λαρισαῖος ἀκολούθησε καί αὐτός τόν μητροπολίτη Λαρίσης Παρθένιο στήν Κωνσταντινούπολι, ὁ ὁποῖος τόν ἐμπιστεύθηκε γιά καλύτερη φροντίδα καί ἐκπαίδευσι στήν οικογένεια τῶν Χρυσοσκουλαίων, οἱ ὁποῖοι ἦταν πιουλάριοι τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου. Στήν Κωνσταντινούπολι ὁμοῦς ὁ Κούμας δέν ἔμεινε γιά πολύ. Ἐπέστρεψε τήν ἴδια χρονιά στή Λάρισα, γιὰ δέν τοῦ ἄρεσε νά βρῆσεται στήν ὑπηρεσία ἡγεμόνος, καθὼς ὁ χαρακτῆρας του τόν ὀδηγοῦσε σέ ἄλλες ἀνεξάρτητες ἀτραπούς. Συνέχισε τώρα νά μελετᾷ μαθηματικά καί κάποια στιγμή ἐπισκεφθῆκε τά Ἀμπελάκια. Εἶχε πληροφορίες ὅτι ἐκεῖ βρισκόταν ὡς δάσκαλος στό Ἑλληνομουσεῖο ὁ Κεφαλλονίτης ἱατροφιλόσοφος Σπυριδῶν Ἀσάνης, ὁ ὁποῖος εἶχε μεταφράσει στά ἑλληνικά τό βιβλίον «Στοιχεῖα Ἀριθμητικῆς καί Ἀλγέβρας» τοῦ Caille. Κοντά του ἐξοικειώθηκε μέ τά μαθηματικά καί ἐπέστρεψε ξανά στον Τύρναβο, κοντά στον Πέζαρο.

Τό 1798 ἀνέλαβε γιά πρώτη φορά διδασκαλικά καθήκοντα, ἀρχικά στό Ἑλληνικό Σχολεῖο τῆς Λαρίσης καί ἀργότερα στή Σχολή τῆς Τσαριτσάνης. Τήν ἴδια χρονιά, μέ προτροπή τῶν γονέων του, νυμφεύθηκε τή Σταμουλίτσα, μικρότερη

ἀδελφή τῆς γυναίκας του Πέζαρου. Ἔτσι, μέ τόν δάσκαλό του στόν Τύρναβο ἔγιναν σύγαμβροι. Ἐναν χρόνο περίπου μετά τόν γάμο του, (συγκεκριμένα τόν Νοέμβριο τοῦ 1799) ἡ γυναίκα του γέννησε τίν κόρη τους, ὅμως λίγες ἡμέρες μετά τόν τοκετό ἀπεβίωσε. Ἐμεινε ἔγγαμος ἕναν χρόνο καί κάτι. Ἀπό τό 1799 μέχρι καί τό τέλος τοῦ βίου του τό 1836, ὁ Κούμας ἔζησε 37 ὀλόκληρα χρόνια ἐν χηρεία, μέ τή μητέρα του καί τίν κόρη του.

Τό 1803 προσκλήθηκε νά διδάξει στό περίφημο Ἑλληνομουσεῖο των Ἀμπελακίων μαζί μέ τόν Στυρίδωνα Ἀσάνη, τόν Στέφανο Οἰκονομίδη Τσαριτσανιώτη καί ἄλλους σπουδαίους διδασκάλους. Ἐκεῖ βρῆκε τίν εὐκαιρία νά μεταφράσει τό μαθηματικό βιβλίο τοῦ Caille «*Τῶν κωνικῶν τομῶν ἀναλυτική πραγματεία*». Ἐν τῷ μεταξύ τό 1804 ἔφθασε στά Ἀμπελάκια ὁ Ἄνθιμος Γαζῆς. Σκοπός του ἦταν νά συγκεντρώσει χρήματα γιά νά ἐκδώσει τό «Ἑλληνικόν Λεξικόν». Οἱ εὐποροὶ κάτοικοι τῆς πλοῦσιας αὐτῆς πολίχνης του Κισσάβου τόν βοήθησαν, καί μεταξύ αὐτῶν καί ὁ Κούμας. Φεύγοντας ὁ Γαζῆς γιά τή Βιέννη πῆρε μαζί του καί τόν Κούμα, ὁ ὁποῖος ἐπιζητοῦσε ἐπιπλέον μόρφωση καί γλωσσομάθεια. Ταξίδευσαν, ὅπως γράφει ὁ τελευταῖος «ἀπό Ἰωλκοῦ [Βόλο] διά Σμύρνης καί Χίου καί Τεργέστης καί ἔφθασαν εἰς Βιένναν τίν 11ην Νοεμβρίου 1804». Αὐτή νομίζω ὅτι εἶναι καί ἡ τελευταία του παρουσία στήν περιοχή μας. Μέχρι τόν θάνατό του τό 1836 δέν ἐντόπισα ποτέ ἄλλη ἐπίσκεψη στή γενέθλια πόλη του.

Στή συνέχεια ἀρχίζει γιά τόν Κωνσταντῖνο Κούμα μιά σειρά μετακινήσεων στά μεγάλα ἀστικά κέντρα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὅπως ἡ Σμύρνη, ἡ Χίος καί ἡ Κωνσταντινούπολη καί στήν Εὐρώπη ἡ Βιέννη, ἡ Τεργέστη καί ὀρισμένες πόλεις τῆς Γερμανίας.

-Στή Σμύρνη ἱδρυσε τό Φιλολογικό Γυμνάσιο, τό ὁποῖο ἀποτελεῖ τό ἀποκορύφωμα τῆς διδασκαλικῆς του δράσης. Στήν ἱστορία τῆς ἐκπαίδευσης θεωρεῖται ὅτι ὑπῆρξε τό πρῶτο ἀπό ὅλα τά Ἑλληνικά ἱδρύματα τῆς Ἀνατολῆς ὅπου διδάχθηκαν συστηματικά ἡ χημεία, ἡ φυσική μέ ἐποπτικά μέσα καί τά λατινικά. Ἐφθασε νά ἔχει 300 μαθητές. Στό διάστημα αὐτό συνέγραψε καί τά σχολικά βιβλία, τά ὁποῖα ἀργότερα τυπώθηκαν στή Βιέννη.

-Τό 1814 καί γιά μιά χρονιά ἀνέλαβε, ἔπειτα ἀπό ἐπίμονη παρότρυνση τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Κυρίλλου καί τοῦ γνωστοῦ του μπροσπολίτου πρώην Λαρίσης καί τότε Ἐρέσου Διονυσίου Καλλιάρχη, τή διεύθυνση τῆς Πατριαρχικῆς Σχολῆς στό Κουρουτσεμέ (Ξηροκρήνη). Ἐμεινε γιά ἕνα ἔτος καί μέ τίν εὐκαιρία τοῦ γάμου τῆς κόρης του Ἑλένης μέ κάποιον Κατακουζηνό, ἐπέστρεψε στή Σμύρνη, ὅπου καί παρέμεινε ὀριστικά.

-Τό 1817 ταξίδευσε στή Βιέννη γιά νά ἐκδώσει τά συγγράμματά του καί, ἐν συνεχεία, ἐπισκέφθηκε ὀρισμένες μεγάλες πόλεις τῆς Γερμανίας (Λειψία – Βερολίνο – Γοττίνγη – Χαϊδελβέργη - Μόναχο). Στίς περιηγήσεις του αὐτές γνώρισε ἐξέχουσες προσωπικότητες τοῦ πνεύματος, οἱ ὁποῖες μάλιστα τοῦ ἀπένευμαν ὑψηλές τιμητικές διακρίσεις. Τό πανεπιστήμιο τῆς Λειψίας τόν ἀνακήρυξε ἐπίτιμο διδάκτορα τῆς Φιλοσοφίας καί τῶν Καλῶν Τεχνῶν, ἐνῶ ἡ Βασιλική Ἀκαδημία τοῦ Βερολίνου καί ἡ ἀντίστοιχη Βασιλική Ἀκαδημία τοῦ Μονάχου τόν ἀνακήρυσαν ἐπίτιμο μέλος τους.

Τό 1820 ἀποφάσισε νά ἐπιστρέφει στή Σμύρνη. Ὅμως λίγους μῆνες ἀργότερα, τόν Μάρτιο τοῦ 1821, μέ τήν ἀγγελία τῆς ἑλληνικῆς ἐπανάστασης, ὁ Κούμας ἀναφέρει ὅτι «ἡ πόλις [ἡ Σμύρνη δηλαδή] μετεβλήθη εὐθύς εἰς κοιλιάδα κλαυθμῶνος». Τήν ἐγκατέλειψε ὀριστικά οἰκογενειακῶς καί μετέβη στήν Τεργέστη. Ἐκεῖ ἀνέλαβε τήν διεύθυνση τοῦ Σχολείου τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητας. Σέ κάποιον ταξίδι του στή Βιέννη συνελήφθη ἀπό τήν αὐστριακὴ ἀστυνομία τοῦ Μέττερνιχ μέ τήν κατηγορία τῆς συμμετοχῆς σέ συνωμοσία, ἀφέθηκε σύντομα ἐλεύθερος, ἀλλά τοῦ στέρησαν τό διαβατήριο γιά μεγάλο χρονικὸ διάστημα. Στό διάστημα αὐτό βρῆκε τήν εὐκαιρία νά ἀρχίσει τὴ συγγραφὴ τοῦ 12τουμου ἔργου του «*Ἱστορία τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων*» καί πολλῶν ἄλλων ἔργων του.

Τό 1833 ὁ βασιλεὺς Ὀθων καί ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση, ἀναγνωρίζοντας τίς ἱκανότητές του, τόν προσκάλεσαν νά ἔλθει στήν Ἑλλάδα, γιά νά «*μορφώσει τὴν σπουδάζουσαν νεολαίαν*» ὡς καθηγητὴς τοῦ νεοπαιγοῦς πανεπιστημίου τῆς Ἀθήνας. Ἡ κλονισμένη ὑγεία καί ἡ «μεγάλῃ» ἡλικία του (ἦταν 56 ἐτῶν τότε), στάθηκαν ἐμπόδιο γιά νά ἀποδεχθῆ τήν πρόσκληση. Τήν ἐποχὴ ἐκείνη, ἄτομα 50 ἐτῶν θεωροῦνταν γέροντες. Σάν παράδειγμα ἀναφέρω ὅτι στὸν ἐπικίδειό του, ὁ ὀμλιπτής ἀνέφερε ὅτι τό 1827, ἐνῶ ὁ Κούμας βρισκόταν στή Βιέννη «ἤδη γέρον μεταβαίνει εἰς Τεργέστην διὰ νά εὐρίσκεται μεταξύ τῆς οἰκογενείας τῆς προσφιλεστάτης θυγατρὸς του».

Τό 1836 εἶχε τὴν ἀτυχία νά προσβληθῆ ἀπὸ τὴ λοιμώδη νόσο χολέρα καί τὴν 1η Μαΐου μέ τό παλιὸ ἡμερολόγιο ἀπεβίωσε σέ ἡλικία 59 ἐτῶν. Ἡ ἐξόδιος ἀκολουθία του ἔγινε στήν ἐκκλησία τοῦ Ἁγ. Νικολάου τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητας τῆς Τεργέστης καί τόν ἐπικίδειο ἐκφώνησε ὁ Ὑπάτιος Αὐγερινός, μέλος τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητας. Ἐνταφιάσθηκε στό ὀρθόδοξο Κοιμητήριο τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων τῆς πόλης.

Τό διδακτικὸ ἔργο του Κούμα ὑπῆρξε τεράστιο, νεωτεριστικὸ, ἀποδοτικὸ καί ἀναπτύχθηκε σέ Εὐρώπη καί Ἀνατολή. Ἀλλὰ καί τό συγγραφικὸ του ἔργο εἶναι

καί αυτό έκτεταμένο καί ἔχει κατ' ἔξοχὴν διδακτικὸ χαρακτηρισμὸν. Ἔχει ὑπολογισθεῖ ὅτι κυκλοφόρησαν συνολικὰ περίπου 45 τόμοι ἔργων του, τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν ὁποίων ἀποτελεῖ συμπλήρωμα τῆς ἐκπαιδευτικῆς του δράσης. Ἡ πνευματικὴ παραγωγή του περιλάμβανε καί πρωτότυπη συγγραφή, καί μεταφράσεις καί σχολιασμό κειμένων. Πολλοὶ ἱστορικοὶ ὑποστηρίζουν ὅτι τὸ σπουδαιότερο σύγγραμμα τοῦ εἶναι τὸ τετράτομο «*Σύνταγμα Φιλοσοφίας*», τὸ ὁποῖο ἐκδόθηκε στὴ Βιέννη τὸ διάστημα 1818-1820. Γενικὰ τὸ ἔργο του ἦταν διαποτισμένο ἀπὸ τὶς βασικὰ ἀρχές τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Διαφωτισμοῦ, ὅπου ὁ ὀρθὸς λόγος διαδραματίζει πρωτεύοντα ρόλο. Αναφορικὰ μὲ τὴν γλωσσικὴ του ἐπιλογή, ὁ Κούμας παρέμεινε «ὁ πιστότερος καί συνεπέστερος ὁπαδὸς τοῦ Κοραΐ». Πίστευε στὸν κοινωνικὸ χαρακτῆρα τῆς παιδείας καί θεωροῦσε πῶς στὴν ἐπίτευξιν αὐτοῦ τοῦ στόχου, ἀποφασιστικῆς σημασίας ἦταν ἡ διδασκαλία νὰ γίνεται σέ μιά γλῶσσα περισσότερο οἰκεία καί κατανοητή.

Ἐπειτα ἀπὸ 100 χρόνια περίπου ἀπὸ τὸν θάνατό του, μὲ ἀφορμὴ τὶς ἐορτές τῆς ἑκατονταετηρίδας ἀπὸ τὴ δημιουργία τοῦ νέου ἑλληνικοῦ κράτους, ἔγιναν ἑτεροχρονισμένα σέ ὅλη τὴν ἑλληνικὴ ἐπικράτεια ἐορταστικὲς ἐκδηλώσεις. Στὴ Λάρισα, μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐκδηλώσεων ἔγιναν στίς 25 Ὀκτωβρίου τοῦ 1930 στὴν Κεντρικὴ πλατεία Θέμιδος ἐπὶ δημαρχίας Μιχαὴλ Σάπκα, τὰ ἀποκαλυπτήρια τῆς προτομῆς τοῦ ἐπιφανοῦς Λαρισαίου λογίου Κωνσταντίνου Κούμα, ἡ ὁποία ὑπάρχει μέχρι σήμερον.

Ἐπίσης, μὲ πρωτοβουλία τοῦ Μορφωτικοῦ Ἐκδρομικοῦ Συλλόγου Λαρίσης «Ἀριστεύς», στίς 7 Δεκεμβρίου τοῦ 1965, σέ μιά συγκινητικὴ τελετὴ ἔγινε στὴν Τεργέστη ἡ ἀνακομιδὴ τῶν ὀστέων του Κούμα καί ἀπὸ ἐκεῖ μεταφέρθηκαν στὴ Λάρισα. Μὲ τὴν πρωτοβουλία αὐτὴ οὐσιαστικὰ ὁ Κωνσταντῖνος Κούμας ἐπέστρεψε στὴ γενέθλια πόλιν του μετὰ ἀπὸ 160 περίπου χρόνια ἀπὸ τότε πού ἄνοιξε τὰ φτερά γιὰ πλέον ὑψητεῖς ἐπιδιώξεις. Ἐκτοτε ἀναπαύεται στὸ Ἀ Δημοτικὸ Κοιμητήριον τῆς Λαρίσης.

Σάν ἐπιλογὸν, θὰ λέγαμε μὲ λίγα λόγια ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος Κούμας σέ ὅλη του τὴ ζωὴ, μὲ τὶς γνώσεις πού ἀποκόμισε ἀπὸ τὶς συνεχεῖς μελέτες του, ἀγωνίσθηκε ὄχι μόνον γιὰ νὰ φανεῖ ὡφέλιμος στὴν ἑλληνικὴ παιδεία, ἀλλὰ καί νὰ προετοιμάσει τοὺς Ἕλληνας γιὰ τὴν μεγάλην στιγμὴ τῆς ἀπελευθέρωσης ἀπὸ τὸν πολὺχρονον Ὀθωμανικὸ ζυγὸ. Αὐτὸς εἶναι καί ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο θεωρεῖται ὁ ἐπιφανέστερος τῶν πνευματικῶν προσωπικοτήτων πού ἀνέδειξε ἡ πόλιν μας.